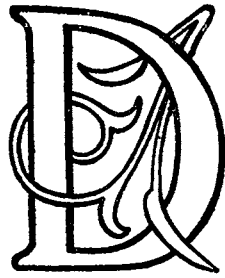


EXPOSICIÓ D'UN PLA DE PUBLICACIÓ  
DE LES CRÒNIQUES CATALANES





E totes les branques de la nostra esplendorosa literatura antiga, cap es tan coneguda com l'historiografia; les edicions, bones o dolentes, dels principals dels nostres cronistes, poden estar en totes les mans, y les traduccions de algunes cròniques que s'han fet al francès, anglès, italià, alemany, les han vulgaritzades en bona part de l'Europa culta.

No obstant, tot seguit se veu que 'ls textos publicats no formen sinó una partida dels que posseim, y tots els especialistes saben prou que les edicions són, amb excepcions ben comptades, defectuoses y insuficients, fins a tal punt que diverses vegades s'han exterioritzat els desitjos de formar y publicar una edició general que les compregui totes, cosa impossible si no 's subjecten de primer a un estudi de conjunt y si no 's fa una distribució de tasques entre un exèrcit d'estudiosos cada hu dels quals hagi fet o pensi fer durant una llarga temporada objecte predilecte dels seus estudis una sola crònica. Són molts els materials que s'han d'acoblar per que l'edició d'un text català sigui de veres definitiva y pugui èsser profitosa pel major nombre, resultat difícil d'atenyer si la manera com la publicació sigui empresa no inspira en el públic selecte la més gran confiança. Entenem que les edicions dels nostres cronistes no han d'èsser precisament luxoses, han d'èsser clares, críiques, definitives. Tots els manuscrits, totes les edicions y traduccions antigues y modernes s'han de posar a contribució; y han de dur, fins on sigui possible, l'història de les obres y dels autors y de les escoles y de les influències; de tal manera han avençat de pocs anys ençà en la nostra terra 'ls estudis històrico-literaris que podria èsser que 'ns trobessim en millor estat de fortuna pera documentar y comprobar les cròniques nacionals que cap altre país d'Europa, que potser no podria fer-ho perque no estaria en el cas de comentar les seves amb tanta profusió y riquesa.

La circumstancia d'haver escrit un llibre tractant de l'*Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional* (*Revue hispanique*, París-New York, 1906), deu haver conduit els companys de la Secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans a que 'ns honressin amb l'encàrrec de presentar un pla de publicació de les Cròniques escrites en català. Per a complir-lo, extraurem d'aquell estudi (que era de presentació y discussió de fonts) tot allò que son fets, però millorant-los y completant-los amb noves notícies. Se trobaran aquí totes les que tenim sobre cròniques escrites en català que tractin d'història catalana; els hem donat la mellor ordenació que hem sabut. Com se comprèn en un programa, les notes bibliogràfiques de manuscrits y d'impresos seran summaries y reduïdes, marcant entre [ ] els llibres perduts però la destrucció dels quals no 'ns consta, per si algú que tingui la sort de trobar-ne algun pugui verificar-ho.

## 1

### FONAMENT DE L'HISTORIOGRAFIA CATALANA

Com a preliminars de la nostra historiografia poden considerar-se les primeres obres, per rudimentaries que siguin, compostes amb evident caràcter històric, ja d'intent cronològic, ja d'intent literari. Ens referim a la serie de produccions, generalment llatines, redactades o compilades en els monestirs amb anterioritat al segle XIII<sup>e</sup>. Creiem que haurien de reunir-se les següents:

- a. Cronicons en llatí redactats a Catalunya, per exemple: *Chronicon Rivipullense*, *Chronicon Barcinonense*, *Chronicon*



*Canigonense* (de Sant Martí de Canigó), *Chronicon Dertusense*.

- b. Poemes y altres obres rimades històriques redactades en els monestirs catalans, o referents a fets catalans, anteriors al segle XIII<sup>e</sup>. Compendrien les obres escrites (pergamí) o inscrites (pedra), per exemple: el poema històric sobre Ripoll de l'abad Oliva; les inscripcions rimades dels comtes de Barcelona, Besalú y Cerdanya y d'altres magnats, de les quals tantes n'han donat a conèixer Villanueva en el seu *Viaje...* y en Monsalvatje en les seves *Noticias históricas*.
- c. Fragments de les cròniques carolingies que interessin a Catalunya.
- d. Notes analístiques en llatí y en vulgar redactades en el nostre país abans de l'any 1250.

Per lo que es refereix an aquesta part preliminar de l'historiografia ens estem d'indicar les fonts que coneixeran millor que nosaltres els qui s'endinzin en el seu estudi; a més, ens ne detura la consideració de que constitueixen especialment el nostre encàrrec les cròniques escrites en català.

## 2

### PRIMERES CRÒNIQUES

Era natural que les nostres primeres cròniques se redactessin en el monestir de Ripoll, el nostre Sant Deunfs, on reposaven les cendres dels comtes de Barcelona. L'anomenada de l'escola històrica ripollesa arriba fins al XV<sup>en</sup> segle.

a. GESTA COMITUM BARCINONENSIVM ET REGVM ARAGONIAE

Aquestes són les publicades incompletament per en Baluze en la *Marca hispanica*. N'existeix text català, del tot inèdit: per ara no pot assegurar-se quina va ésser la primera redacció, la llatina o la catalana, que son fetes en el segle XIII<sup>e</sup>. Del text llatí se'n conserven aquests manuscrits:

A] Biblioteca Nacional de Paris, lat. 5941. Es en pergamí y dels primers anys del segle XIV<sup>e</sup>; prové de Ripoll y es el que va servir d'original al publicat en *Marca hispanica*.

B] Biblioteca Nacional, Paris, lat. 5132. També prové de Ripoll y sembla degut a diverses mans, totes del segle XIII<sup>e</sup>.

C] Biblioteca del Sr. Sanpere y Miquel, Barcelona. Lletre del XIV<sup>en</sup> segle.

D] Biblioteca Nacional, Madrid, G, 211. Còpia feta treure per Gaspar Galceran d'Urrea, comte de Guimerà.

E] Biblioteca Nacional, Madrid, E, 2. Còpia treta per en Monfar y Sors d'una altra còpia feta a Ripoll en 1600 per en Jaume Ramon Vila.

F] [Llibreria del Sr. Llobet y Vall-llosera, Barcelona]. En Pí y Arimon (*Barcelona antiga y moderna*, 1854, p. 1105) el descriu ràpidament y era antic. No sembla pas ésser el C com s'assegura en el *Boletín de la R. Academia de la Historia*, XXX, 1897, p. 69.

Aquest text llatí es conegut per les següents edicions incompletes, però que 's completen:

I] *Marca hispanica*, Paris, 1688, columnes 537-580.

II] L. Barrau Dihigo, *Fragments inédits des «Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragoniae»*, en la *Revue hispanique*, t. IX, 1902, pp. 472-484.

b. CRÒNICA DELS COMTES DE BARCELONA E DELS REYS D'ARAGÓ

Creiem que la primera notícia del text català de la crònica llatina *a* fou la donada per nosaltres en 1906. Ne coneixem els següents manuscrits:

A] Arxiu Municipal, Barcelona. Està inclosa en el *Llibre d'Usatjes y Privilegis* format, per encàrrec del Consell de Barcelona, pel seu escrivà Ramon Ferrer en 1335. Bellament escrita en pergami.

B] Arxiu Municipal, Barcelona. Està posada en el primer volum del *Llibre vert*, del qual pot dir-se que 'l precedent va servir-li d'original. Escrit també per en Ramon Ferrer, probablement en 1345. En tots dos preciosos reculls aquesta crònica es l'única que hi ha en vulgar.

C] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-2-17. Escrit en paper en el XIV<sup>en</sup> segle, precedint a un entroncament de la crònica den Desclot seguida de la den Muntaner.

D] Biblioteca Nacional, Madrid, 647 (abans G, 160). Escrit en paper en el XIV<sup>en</sup> segle; la crònica està situada davant de la den Desclot.

E] Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, num. 60 del convent de la Mercè. Còpia feta en el segle XVII<sup>e</sup> pel P. Ribera.

Aquestes cròniques llatina y catalana haurien de publicar-se plegades, plana per plana; serà l'única manera de poder resoldre la qüestió de quin text va èsser el primer redactat. L'importantíssima crònica va fruir sempre de molt crèdit entre 'ls nostres historiadors y es la que menys part deixa a la llegenda, entre totes les que s'escriguren posteriorment, sobre l'època comtal. Parteix del text vulgar de les *Gesta* la croniqueta que sol figurar al principi de les *Constitucions de Catalunya* (vegin-se, p. e., les edicions de 1588 y de 1704); d'ella s'han extret nombroses genealogies escampades en diversos manuscrits (com p. e. la d'un de Vich publicada en 1902 per *La Veu de Montserrat*); les *Gesta* se solien posar, com a crònica primitiva, al principi d'obres històriques més especials de regnats successius: A y B precedien al recull de privilegis de la ciutat de Barcelona; C a una combinació, de la qual tenim altres exemples, de les cròniques den Desclot y den Muntaner; D a un Desclot, F precedia un Tomic.

### C. CRÒNICA D'ESPANYA

Se tracta d'una crònica traducció y adaptació de la que feu en llatí Roderic de Tolèdol (m. 1247), escrita, de segur, poc temps després de coneguda y divulgada a Catalunya, per en Pere Ribera de Perpejà. Aquesta adaptació esmenta dugues vegades el moment de redacció, en els anys 1267 y 1268; parlant de l'unió del regne d'Aragó amb el comtat de Barcelona, diu: «la qual avuy encara dura regnant en Jachme». Ne coneixem un manuscrit y tenim referencia d'un altre que ignorem si es perdut.

A] Biblioteca Nacional, Paris, esp. 13. Consisteix en un recull de deu textos històrics diferents escrit en el XV<sup>en</sup> segle. En sisè lloc se troba aquesta crònica adaptada y desenrotllada en la part referent a Catalunya, en vida del rey Jaume I Conqueridor, per en Pere Ribera de Perpejà, sense que consti per altra cosa sinó per les diverses dates de composició (1267-1268).

B] [Biblioteca de l'Escorial?]. En Cambouliu (*Essai sur l'histoire de la littérature catalane*, Paris, 1858, p. 30) creu que 's troba a l'Escorial aquest ms., del qual diu Nicolau Antonio (*Biblioteca hispana vetus*, Madrid, 1788, t. II, p. 58) que era del cronista d'Aragó D. Francisco de Gurrea qui 'l va traspasar al seu succeidor D. Francisco Andrés Ustarroz: alguns llibres d'aquest darrer se troben ara a la Biblioteca Nacional de Madrid. Zurita nota les interpolacions den Perpejà. Antonio porta, amb errades evidents, la següent sotascrípció d'aquest ms., que la copia A no té: «Aquesta obra fo feta en lany de la encarnació de Jesu Christ MCCXLIII. en lany que on contava de la era MCCLXXXI. en la veyntisité any del Rey Ferrando; e fo feta en Romans per en P. Ribera de Perpejà, que la feune segons son poder en l'any que on contava de Jesu Christ MCCLVI. en temps del Rey noble en Jacme Daragó de Valencia de Mallorca, lo cual mori en lo terç de S. Jacme de Joliol en la ciutat de Valencia.»

## LES QUATRE GRANS CRÒNIQUES

Anomenem grans les quatre admirables cròniques den Jaume I, den Bernat Desclot, den Ramon Muntaner y den Pere III del Punyalet, no precisament per la llur extensió sinó per les llurs qualitats y perquè representen l'esforç més considerable en l'historiografia de Catalunya. Ens porten lluny de les cròniques generals, de caràcter monacal, y ens donen l'història viscuda, ens contenen les grans empreses amb grandiosa senzillesa, ens fan assistir a les batalles y a les festes, ens parlen els heroes mateixos de les propies victòries; en aquestes quatre cròniques hi llegim en període ascendent les gestes dels nostres passats, elles canten l'epopeia catalana y ens la canten en català, y la llengua llur es natural, precisa, feta, desplegant-se en tota la seva plenitud.

## a. LIBRE QUE FEU LO GLORIÓS REY EN JACME

Es, baix molts aspectes, la més notable de les nostres cròniques y constitueix una de les més importants produccions literàries de l'Edat mitjana essent potser la més personal. El present estudi essent d'exposició de materials y no de discussió, esmentarem no més alguns treballs que sobre la qüestió de l'autenticitat, cada dia més provada, s'han publicat. No tenien valor els arguments aduits per Villarroya (*Colección de cartas histórico-críticas en que se convence que el Rey D. Jayme I de Aragón no fué el verdadero autor de la crónica ó comentarios que corren á su nombre*, Valencia, 1800) refutats per M. de Tourtoulon (*Études sur la maison de Barcelone. Jacme I le Conquérant*, Montpellier, 1863-67, vol. II, p. 531. Traducció castellana. Valencia, I. p. 351). Per documents descoberts que fan referència a la crònica vegi s Balaguer



y Merino (*Un document inédit relatif à la Chronique catalane du roi Jacme I d'Aragon*, en la *Revue des Langues romanes*, t. XII, 1877, p. 166), Llabrés (*Revista de Huesca*, núm. I, p. 9), y sobre tot Rubió y Lluch (*Comentaris a uns documents sobre la Cronica de Jaume I* en la *Revista Empori*, Janer 1907, p. 2-8, y *Revista dels Estudis Universitaris Catalans*, Novembre-Desembre 1907, p. 349-352) y Rubió y Balaguer (*Nous documents sobre la Cronica del rey Jacme* en *Estudis Universitaris Catalans*, Janer-Febrer 1908, p. 9-12). Els Srs. Morel-Fatio (*Katalanische Litteratur*, p. 119), Aug. Molinier (*Les sources de l'histoire de France; Des origines aux guerres d'Italie*, t. III, Paris, 1903, p. 163) y Rubió y Lluch, sense decantar-se, manifesten certs dubtes sobre l'autenticitat. Els Srs. John Forster-Gayangos (*The Chronicle of James I, King of Aragon, surnamed the Conqueror, written by himself*, Londres, 1883, I, p. XXXI), F. Darwin Swift (*The Life and times of James the Conqueror*, Oxford, 1894, p. 283) y nosaltres creiem la crònica obra del Conqueridor (*Historiografia de Catalunya...* Paris, 1906, p. 22-42, y *De la Cronica del rei en Jaume 'l Conqueridor*, discurs presidencial en el Certamen Científic-literari organitzat per l'Ateneu de Tarragona, 1910-1911). El Dr. E. Finke insinuava la teoria d'èsser el text català traducció de la llatina den Marsili refutada per Martin-Chabot (*Fra Pere Marsili et le Libre dels feyts del rey en Jacme lo Conqueridor*, extret de la *Bibliothèque de l'École des chartes*, 1911, t. LXXII) en l'últim escrit lluminós publicat sobre la qüestió. Se consultarà amb profit l'utilíssim estudi del Sr. Nicolau d'Olwer, *Principals obres que han tractat de la Crònica de Jaume I* (en la revista *Estudis Universitaris catalans*, Janer-Març 1912, pp. 38-45).

Els manuscrits segueixen el text primitiu; en 1343 el monjo de Poblet Celestí Destorrents va introduir variants al copiar un ms. antic; les còpies J K L se declaren èsser tretes del de Poblet.

A] [Arxiu dels reys d'Aragó, Barcelona]. Amb aquesta sigla indiquem el que en 1313 ja 's conservava d'antic en el Palau, en pergami. Perdut.

B] [Arxiu dels reys d'Aragó, Barcelona]. Es l'exemplar que 'l rey Pere de les Cerimonies va enviar a l'Abad de Poblet Ponç de Copons, en paper, perque 'n fes treure una copia en pergami. Tenia coberta vermella segons el document publicat per en Balaguer y Merino, de 1371. Perdut.

C] Biblioteca del comte d'Ayamans, Palma de Mallorca. Es en pergami y va fer-lo escriure 'l rey Pere III en 1380 pel seu escrivà Joan de Barbastre. Avui en venda.

D] Biblioteca Real, Madrid, 2-F-1. Es en paper y de la primeria del XIV<sup>en</sup> segle. Probablement va servir de model a l'edició de Valencia 1557, essent el que 'ls Jurats d'aquella ciutat varen remetre a Felip II.

E] Biblioteca Nacional, Madrid, L-81. Es un pergami y prové de la biblioteca d'Osuna. Segle XV<sup>e</sup>.

F] Biblioteca de l'Escorial, Y-III-5. Conté només la part referent a la conquesta de Valencia, en lletra del XV<sup>en</sup> segle.

G] Biblioteca Nacional, Madrid, 893. Es copia exacta de C. feta en el segle XVII<sup>e</sup>. En la part de la conquesta de Valencia hi han els plecs corresponents de l'*Aureum opus*, Valencia 1515.

H] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-2-2. Es la copia acabada en 1343 pel monjo de Poblet Celestí Destorrents, en pergami. Es el manuscrit més antic que de la Crònica 's conserva. En Destorrents va introduir unes variants que no constaven en el manuscrit que 'l rey Pere III va enviar a Poblet a l'abat Ponç de Copons, que era 'l nostre B. Aquest manuscrit de 1343 es el que va utilitzar el Sr. Aguiló y Fuster per la seva edició.

J] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-2-1. Es copia de la H feta fer en 1619 per l'erudit Jaume Ramon Vila en ocasió en que H se trobava en mans del barcelonès Joaquim Llatzer Bolet.

K] Biblioteca del Sr. Baldiri Carreras, Barcelona. Es copia de la feta en el segle XVIII<sup>e</sup>. A continuació hi ha un memorial en castellà, de principis del s. XIX<sup>e</sup>, en el qual se refuten els argument den Villarroya.

L] Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, Mercè, 90. Copia de H feta fer pel P. Ribera (1652-1738), seguint a un Marsili.

Les impressions de la Crònica del rey Jaume son aquestes:

I] Edició fragmentaria, Valencia, Diego de Gumiel, 1515. La part referent a la conquesta de Valencia ocupa 21 folis del llibre *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et Regni Valentie cum historia cristianissimi Regis Jacobi ipsius primi conquistoris*.

II] Primera edició completa, Valencia, viuda de Joan Mey, 1557. *Chronica, o comentari del gloriosissim, e invictissim Rey en Jacme per la gracia de Deus Rey de Arago, de Mallorques, e de Valencia, Compte de Barcelona, e de Vrgell, e de Muntpesller: feyta e escrita per aquell en sa llengua natural, e treyta del Archiu del molt Magnifich Rational de la insigne ciutat de Valencia hon staua custodida...* Aquesta impressió va fer-se sobre 'l ms. D.

III] Barcelona, per M. Aguiló y Fuster, 1873, (1904, pròleg). *Chronica o comentaris del gloriosissim e invictissim Rey en Jacme primer, Rey Daragó, de Mallorques e de Valencia, Compte de Barcelona e de Montpesler Dictada per aquell en sa llengua natural, e de nou feyta estampar per Marian Aguiló y Fuster*. Bona impressió del text de H (Poblet, 1343), anant al peu de plana les variants que 'l separen de l'edició II (Valencia, 1557). Forma part de la collecció *Biblioteca Catalana*.

IV] Barcelona, per Ferrer y Vidal, 1905. *Cronica o comentaris del gloriosissim y invictissim Rey en Jaume I, rey d'Aragó, Mallorca y Valencia, escrita per ell mateix en sa llengua natural*. Dos volums que formen part d'una *Biblioteca Clàssica Catalana*, que son copia de l'impressió de l'Aguiló, modernizant-ne les grafies; s'han posat epígrafs a cada paragraf.

V] Edició fragmentaria. Barcelona, per S. Babra, 1908. *Conquesta per lo serenissim Rey en Jacme de Aragó de la Ciutat e Regne de Valencia*. Es reproducció fotogràfica de I (Valencia, Gumiel, 1515), un xic reduïda.

La crònica del rey en Jaume va esser traduïda al llatí per fra Pere Marsili, que va presentar-la al rey Jaume II el dia de la festa de la Trinitat de l'any 1314. En el pròleg consten diverses notícies sobre la confecció y la traducció del llibre.

A] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 20-2-20. És el ms. original de la traducció, de mà den Marsili. El P. Villanueva (*Viaje*

*literario...*, t. XVIII, p. 213) va publicar el pròleg, les anotacions y la taula de aquest ms.

B] [Llibreria dels reys d'Aragó, Barcelona, Martí, 1410, n.º 56]. Amb aquesta sigla marquem el ms. perdut, en pergami, historiat y caplletrat d'or, que 'n Pere Marsili va entregar personalment en 1314 al rey Jaume II, en ocasió en que aquest acabava d'oír missa al convent de predicadors de Valencia. Acostem aquest ms. al que 's descriu en l'inventari (1410) dels bens del rey Martí n.º 56, també escrit en pergami y relligat «ab posts de fust cubert de cuyro vermell» encara que no 's desprèn de la descripció que hi hagin lletres d'or ni miniatures. Va ésser acabat en 1313.

C] [Llibreria dels reys d'Aragó, Barcelona, Martí, 1410, n.º 236]. Era un llibre escrit en paper que no contenia 'l pròleg den Marsili (A) cobert de cuyro vert; portava la sotescripció que devien dur tots els mss.

D] Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, Mercè, 90. Precedeix a la copia de la crònica original la de la traducció llatina que s'atura al bò de la conquesta de Valencia, fol, 249. Es treta de A.

E] Arxiu de la Catedral, Palma. No més conté la part que tracta de la conquesta de Mallorca.

F] Arxiu del Regne de Mallorca, Palma. Exclusivament la part de la conquesta de Mallorca. Aquest y E, son del segle XIV<sup>e</sup>, y van seguits de la versió catalana de la llatina den Marsili. Així ho deia 'n Quadrado (*Historia de la Conquista de Mallorca. Crònica inédita de Marsili y de Desclot en su testo lemosín, vertida la primera al castellano, y adicionada con numerosas notas y documentos*, Palma, 1850).

En el mateix XV<sup>en</sup> segle va traduir-se la crònica catalana a l'aragonés, fent-la incloure 'l gran mestre de l'Hospital, en Joan Ferràndez d'Heredia (1310-1396), en la seva *Grant Coronica de los Conqueridores*.

A] Biblioteca Nacional, Madrid, I i. Aquest ms. únic havia figurat en la llibreria dels reys d'Aragó a Barcelona, segons l'inventari del bens del rey Martí (1410) y després va passar a mans del marqués de Santillana (Schiff, *La Bibliothèque du marquis de Santillane*, Paris, 1905, p. 411); l'identificació ha estat feta per Ramon Menéndez Pidal (*A propósito de «La Bibliothèque du marquis de Santillane» por Mario Schiff*,

en el *Bulletin hispanique*, 1908, tiratge apart, p. 10). Vegi-s G. W. Umphrey en *Revue hispanique*, t. XVI, 1907.

D'aquesta traducció se n'ha fet la següent impressió:

1] Madrid, per R. Foulché Delbosc, 1909, *Gestas del rey Don Jayme de Aragon*. Publicada per la Sociedad de Bibliófilos Madrileños.

Una traducció moderna castellana varen fer y publicar els Srs. Flotats y Bofarull.

1] Valencia, 1848 *Historia del Rey don Jaime I, el Conquistador, escrita en lemosín por el mismo monarca; traducida al castellano y anotada por Mariano Flotats y Antonio de Bofarull*.

La traducció anglesa que va fer-ne John Forster va èsser publicada en dos volums després de la seva mort.

1] Londres, 1883. *The Chronicle of James I, King of Aragon, surnamed de Conqueror (written by himself). Translated from de Catalan by the late John Forster, esq... With an Historical Introduction, Notes, Appendix, Glossary and general Index by Pascual de Gayangos*.

Són inspirades en la mateixa crònica y en són en bona part un parafrasi, l'obra den Bernardí Gomez Miedes, *De vita et rebus gestis Jacobi I. Regis Aragonum...* Valencia, 1582 y sa traducció castellana, *La historia del... Rey Don Jayme de Aragon...* Valencia, 1584, y també el *Sumario de la vida y hazañosos hechos del Rey D. Jaime el I de Aragon, llamado el Conquistador... por D. Juan Tornamira de Soto...* Pamplona, 1622, en 2 volumets.

#### b. LIBRE QUE DICTÀ E SCRIVÍ EN BERNAT DESCLOT

En Bernat Desclot se pot dir que es el cronista model de l'Edat mitjana. Ell desapareix completament de l'escena y, com si tingués una idea moderna de l'història, no 'l preocupa sinó la manera justa y vera de relatar els fets. El seu estil es sever y quan s'aixeca es que la grandor mateixa dels fets ho comporta. La seva llengua es precisa, neta; trasmet les converses y els dits memorables dels

personatges tal com segurament se pronunciaren, y may ne treu conseqüències: el fets parlaran be prou. Cap document ens dóna notícia del cronista, que escrivia a les acaballes del segle XIII<sup>e</sup>.

Hem d'anotar un estudi notable den Jordi Rubió y Balaguer (que prepara l'edició d'aquesta crònica), *Algunes interpolacions en els manuscrits de la Crònica d'en Desclot* (començat a publicar en *Estudis Universitaris Catalans*, Janer-Març, 1912, pp. 1-12). Es ell que ha siglat el ms. O.

Heusaquí 'ls manuscrits que 'ns han conservat aquesta obra:

A] Biblioteca Dalmases, Barcelona, n.º 25. Sembla 'l més antic de tots, y es l'únic que es tot en pergami. S'havien deixat grans espais per omplir amb pintures que no varen fer-se; sols en alguns, molt pocs, s'hi dibuixaren en tinta algunes figures. Escrit en el XIV<sup>en</sup> segle.

B] Biblioteca de l'Escurial, M-I-29. Escrit en lletra del XIV<sup>en</sup> segle en paper y pergami. Els quinze primers folis contenen un fragment del *Libre de doctrina o de Saviesa*, atribuït a Jaume I.

C] Biblioteca del Seminari, Barcelona. Conté 95 folis antics seguits del segle XIV<sup>e</sup>, 463 escrits en el XVIII<sup>e</sup> que continuen y completen la crònica.

D] Biblioteca Nacional, Madrid, n.º 647 (abans G. 160). Al principi hi han notes analístiques que van de 1204 a 1534 y les *Gesta* en català; el Desclot comença al fol. 13 y ocupa tot el ms. fins a la fi. Escrit en el XIV<sup>en</sup> segle en paper.

E] Biblioteca del Seminari, Saragoça. Senyalat amb el n.º XV per en Serrano y Sanz en el seu *Catálogo de los Mss. de la Biblioteca del Seminario de Zaragoza* (*Revista de Archivos*, 1909, p. 124). Del segle XIV<sup>e</sup>, y incomplet.

F] Biblioteca Nacional, París, esp. 328. Escrit en paper en el XV<sup>en</sup> segle. Es el que va servir per l'edició den Buchon.

G] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona. Es el ms. que havien posseït el Sr. Ramon Soriano, de Barcelona, y el Sr. A. Cortada, de París. Es incomplet a la fi; escrit en paper per mà de les darrerries del XIV<sup>en</sup> segle o principis del següent.

H] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-2-17. Conté, després d'uns poemes preliminars, una combinació de les cròniques den

Desclot y den Muntaner. La primera abraça els folis x-cxxj, deixant-la al capítol cxxxvi de les edicions. La lletra es del XIV<sup>en</sup> segle, essent el ms. tot de paper.

J] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-1-10. Lletra del XV<sup>en</sup> segle, escrita en paper. Prové de la llibreria del canonge Besora, de Lleida. Conté 1 la crònica den Pere Tomic, que acaba al fol. 61; 2 una serie de notes analístiques y altres apuntacions, de diverses mans dels segles XV<sup>e</sup> y XVI<sup>e</sup>, que ocupen 4 folis; 3 un manuscrit de 164 folis, d'aspecte semblant a l'anterior, però ajuntat al procedir-se al relligatge, que conté la crònica den Desclot, acabant al fol. 155; 4 uns capítols den Muntaner.

K] Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona. Mercé, n.º 115. Lletra del segle XV<sup>e</sup>, en paper. No comença ni acaba, anant del foli xxvij, al clxviii, mancant-hi els xxxv-lxxj y els lxxxij-cviiij. Té la particularitat de contenir alguna interpolació referent a Sant Pere Nolasc y a la fundació de l'ordre dels frares mercenaris.

L] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona (abans llibreria de D. Salvador Babra). Es un ms. escrit en paper a principis del segle XV<sup>e</sup>. Manquen diversos folis y conté diverses interpolacions.

M] Llibreria de D. Baldiri Carreras, Barcelona. Copia feta treure per en Jaume Ramon Vila, d'un bon text en pergamí, per mans del mallorquí Antoni Arbona, en juliol y agost de 1600.

N] Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, Mercé, n.º 90. Col·lecció de copies de cròniques feta fer pel mercenari P. Ribera. El Desclot va del fol. 717 al 803, deixant-lo enlaire al capítol Lj.

O] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, n.º 152. Prové de la biblioteca Bofarull y comença per una crònica emparentada amb les *Gesta*. Lletra del segle XIV<sup>e</sup>.

P] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona. Copia feta a ultims del segle XVII<sup>e</sup>. Comprèn fins al capítol 120.

Les edicions de la crònica den Desclot totes parteixen del ms. F perquè va utilitzar-se en la primera, de la qual son copies les altres dugues.

I] Paris, per J. B. Buchon, 1840. Forma part del volum de les *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII<sup>e</sup> siècle*. Devia haver-lo ajudat el rossellonés Tastú.

II] Orleans, per J. B. Buchon, 1875. Es la mateixa edició anterior amb el sol cambi de portada, formant part de la col·lecció *Panthéon littéraire*, agafant les pp. 565-736, y duent el títol: *Cronica del rey en Pere e dels seus antecessors passats, per Bernat d'Esclot*.

III] Barcelona, imp. «La Renaixensa», 1885. *Cronica del rey en Pere e dels seus antecessors passats, per Bernat Desclot, ab un prefaci sobre ·ls cronistes catalans, per Joseph Coroleu*. Es copia, multiplicant-ne les errades, de l'edició Buchon.

IV] Edició fragmentaria. Palma, per Joseph M. Quadrado, 1850. *Historia de la Conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot, en su texto lemosín, vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos*. No més la part referent a la conquesta de Mallorca.

Aquesta crònica ha estat traduïda al castellà y a l'italià.

I] Barcelona, per Rafel Cervera, 1616. *Historia de Cataluña, compuesta por Bernardo Desclot, cavallero catalan, de las empresas hechas en sus tiempos por los Reyes de Aragon hasta la muerte de Pedro el Grande, tercero deste nombre, Rey de Aragon y de Sicilia, conde de Barcelona*. — Traducida de su antigua lengua catalana en romance castellano por Raphael Cervera, ciudadano honrado de Barcelona y receptor de officio de maestro Racional de la casa Corte del Rey nuestro señor de la Corona de Aragon.

II] Edició compendiada de la traducció anterior. Madrid, 1793. *Relacion histórica de la famosa invasion del exercito y armada de Francia en 1285, y de la valerosa resistencia de los Catalanes, Aragoneses y Valencianos, con su Rey Don Pedro, hicieron á los enemigos en el Rosellon y el Ampurdan por tierra y por mar. Traslada literalmente de la Historia de sus tiempos que escribió Bernardo Desclot, caballero catalan, testigo de vista de los memorables sucesos de aquella feliz campaña*.

La traducció italiana va ésser feta per Filippo Moisè sobre l'edició Buchon.

I] Florença, per Filippo Moisè, 1844. *Chronache catalane del secolo XIII e XIV, una di Raimondo Muntaner, l'altra di Bernardo Desclot. Prima traduzione italiana di Filippo Moisè, con note, studj e documenti*. Forma la segona part o volum.



### c. CRÒNICA DEN RAMON MUNTANER (1265-1336)

Si un autor pot entendre l'art d'escriure l'història d'una manera oposada an en Desclot, es en Muntaner: l'etzar y les qualitats positives, si bé diverses, d'ambdós autors, han ajuntat sovint llurs noms. També en bona part han tractat uns mateixos esdeveniments; però així com l'objecte capital de la crònica den Desclot es el regnat de Pere el Gran, en Muntaner es propiament el cronista de la gran companyia dels catalans a Orient. Parla de lo que veu, de lo que recorda, de lo que sab per bon conducte, d'una manera plena y escalfada; cisella els personatges amb gran relleu, conta els episodis amb una vivor extraordinària, sobretot aquells que són gloriosos pel casal d'Aragó, que ell tant estima. Els seus tenen raó sempre y els enemics no'n tenen may. Temperament entusiasta, en Muntaner es l'escriptor nacional per excellència: mentre el vell escriu sembla que senti darrera d'ell tot un poble de catalans que ha dut a terme tota mena de proeses amb les quals no sospitava que degués deturar-se. Un dels troços més interessants, que ens el separa de tots els nostres cronistes, es el Sermó en vers que va endreçar al rey Jaume II com consell donat a l'Infant Alfons pera el passatge de Sardenya en 1323: es un poema de dotze cobles de vint versos monorims, que es el darrer exemple de metre èpic que se'n conserva.

Heusaquí ara els mss. que coneixem d'aquesta crònica:

A] Biblioteca de l'Escurial, K-I-6. Escrit per mà del XIV<sup>en</sup> segle en paper enterc, que sembla de Xàtiva; trobant-se manco d'alguns folis, se completaren en el segle XVII<sup>e</sup>. El primer foli conté una curiosa pintura representant en Muntaner en la seva alqueria de Xilvella en el moment de posar-se a escriure la crònica.

B] Biblioteca Universitaria, Catania, Cod. Vent. 92. Es de les darreries del segle XIV<sup>e</sup> y en paper. Conté davant de la crònica l'epístola den Rimbau de Vaqueres al marquès de Montferrat y després algunes

poesies catalanes, entre elles les profecies d'Anselm Turmeda y el bonic poema den Jaume Marc estant en lo setge de Murvedre.

C] Biblioteca Nacional, Madrid, 1803 (abans P. 13). Acabat d'escriure en paper l'any 1342. Segueixen a la crònica el Memorial den Joan Francesc Boscà y les Ordinacions den Sanctacília.

D] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, ms. 4. Prové de la Biblioteca Carreras y abans de la de Poblet. Acabat d'escriure l'any 1353 sobre paper enter. El ms. havia contingut un Desclot abans del Muntaner: ara va del foli CCCvij al DLXij. A més de tot el Desclot hi manquen cent-quaranta cinc capítols del Muntaner.

E] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-2-17. Es el ms. H que esmentam tractant den Desclot, que conté un entroncament de la crònica d'aquest darrer amb la den Muntaner. Aquesta darrera crònica emprèn al foli CXXj, en el cap. CXIX, seguint bé fins a la fi. Després venen cinc folis, escrits de la mateixa mà, en els quals se troben uns capítols sense epígrafs que tracten del matrimoni d'Alfons el Benigne: foren publicats pel Sr. Sanpere y Miquel (*Crònica de Muntaner, fragmento inédito*, en la *Revista de Ciencias históricas*, 1880. t. I, pp. 154-161).

F] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-1-10. Es el mateix que marquem J en Desclot. Al fol. 155 verso segueixen setze apartats que corresponen amb variants d'importancia als capítols CCLXXI-CCLXXVII y CCLXXXIV-CCXC de les edicions. Els quatre primers va publicar-los el Sr. Sanpere y Miquel (*Crònica de B. Desclot, fragmento inédito*, en la *Revista de Ciencias históricas*, t. I, 1880, p. 45) creient-los fragments den Desclot, corretgint-lo Morel-Fatio (*Sur un prétendu fragment inédit de Desclot*, en *Romania*, X 1881, pp. 233-238).

G] Biblioteca del Seminari, Barcelona. Es del segle XV<sup>e</sup> en paper y seguint a una crònica general y a la de Pere III figuren els sis darrers capítols de la crònica den Muntaner.

Anotem ara les edicions.

I] Valencia, viuda de Joan Mey, 1558. *Chronica o descripcio dels fets e hazanyes del Inclyt Rey don Jaume primer, Rey Daragó, de Mallorca, e de Valencia, compte de Barcelona e de Muntpesller, e de molts de sos descendens. Feta per lo magnífich en Ramon Muntaner, lo qual serví axí al dit Inclyt don Jaume, com a sos fills, e descendents; es troba*

*present a les coses contengudes en la present historia. Es llibre molt antic, e ab tota veritat scrit, e digne desser vist per aquells qui ab tota veritat desijen saber los de la coronna d'Aragó, e del regne de Sicilia. Totes les demés edicions son copia d'aquesta.*

II] Barcelona, Jaume Cortey, 1562. *Chronica, o descripció dels fets, e hazanyes del inclyt Rey Don Jaume primer...* Repeteix la portada de l'edició I.

III] Stuttgart, per Karl Lanz, 1844. *Chronik des edlen En Ramon Muntaner. Herausgegeben von Dr. Karl Lanz.* Text català tret de I.

IV] Barcelona, Jaume Jepús, 1860. *Crónica catalana de Ramon Muntaner; texto original y traducción castellana acompañada de numerosas notas, por Antonio de Bofarull, traductor de la crónica de Jaime I y de la de Pedro IV. Obra dedicada á la Excmá. Diputación de Barcelona.*

V] Barcelona, «La Renaixensa», 1886. *Crónica d'en Ramon Muntaner, ab un prefaci per Joseph Coroleu...* Forma part de la col·lecció *Arxiu històric*.

VI] Edició fragmentaria. Nàpols, per Enric Cardona, 1878. *Del'antica Letteratura Catalana. Studi di Enrico Cardona. Seguiti dal testo e dalla traduzione della vita di Giacomo I tolta dalla Cronaca Catalana di Ramon Muntaner.*

VII] El Sermó, que tant confosament se perpetuava y complicava en les precedents edicions, va republicar-lo en Manuel Milà y Fontanals servint-se dels ms. C y D. *Lo Sermó den Muntaner* (en la *Revue des Langues romanes*, Montpeller, t. XVI, 1879, pp. 218-231 y t. XVII, 1880, pp. 38-41). Seguint després una observació del Sr. Sanpere y Miquel (*Revista de Ciències històriques*, t. II, 1880, p. 78), va publicar una lluminosa *Adició* (*Revue des Langues romanes*, t. XIX, 1881, pp. 5-12), afegint les variants de D.

La crònica den Muntaner ha estat traduïda en sa totalitat al castellà dugues vegades y una al francès, a l'italià y a l'alemany.

A] Biblioteca de l'Escorial, J-iiij-25. Escrita en paper a les darries del XVI<sup>en</sup> segle. La traducció feta per Miquel Monterde sobre l'edició de València 1558 (I), es sencera, mancant-hi només que 'l pròleg y el Sermó. Després de la traducció castellana del títol de l'edició, hi ha en la portada: «Vertida de lengua catalana en castellana por Miguel Monterde,

Rector de Villanueva de la Guerba y Racionero de la seo de Çaragoça». D'altra mà hi ha una nota de possessió de 1593.

I] Barcelona, per Antoni de Bofarull, 1860. Com pot veure-s en IV, n'Antoni de Bofarull va acompanyar l'edició original d'una seva traducció castellana.

La traducció francesa es den Buchon.

I] Paris, Verdière, 1827. *Chronique de Ramon Muntaner, traduite pour la première fois du catalan, avec notes et éclaircissements, par J. A. Buchon*. En dos volums, formant els V y VI de la *Collection de Chroniques nationales françaises*.

II] Paris, 1840. El mateix traductor, al qual no satisfeya la seva feina, va refer la traducció y publicar-la en el volum *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises*, pp. 217-560, formant part de la col·lecció *Panthéon littéraire*.

III] Orleans, 1875. No s tracta sinó d'un cambi de portada de la mateixa impressió II.

El Dr. Lanz havia publicat la seva traducció alemanya dos anys abans de l'edició original III.

I] Leipzig. 1842. *Chronik des edlen en Ramon Muntaner. Aus dem Catalanischen der vierzehnten Jahrhunderts übersetzt von Doctor K. Fr. W. Lanz*. En dos volums.

La traducció italiana, que ja hem esmentat tractant den Desclot, es així:

I] Florença, per Felip Moisè, 1844. *Chronache Catalane del secolo XIII e XIV, una di Raimondo Muntaner, l'altra di Bernardo d'Esclot. Prima traduzione Italiana di Filippo Moisè, con note, studj e documenti*. 2 toms; la crònica den Muntaner comprenent tot el primer y partida del segon.

Com se pot suposar, gairebé totes les obres que s'han escrit sobre l'expedició catalana a Orient han estat inspirades y basades en Muntaner; p. e.: Francisco de Moncada, *Expe-*

*dicion de Catalanes y Aragoneses contra Turcos y Griegos* (1.<sup>a</sup> edició, Barcelona, 1623, 2.<sup>a</sup> edició, Madrid, 1805) y Gustau Schlumberger, *Expédition des «Almugavares» ou routiers catalans en Orient de l'an 1302 à l'an 1311* (París, 1902); els poemes *Roudor de Llobregat* (1842) den Joaquim Rubió y Ors, y *La Orientada* (1881) den F. P. Briz. Mentrestant que esperem l'obra decisiva que sobre l'expedició prepara fa temps el Sr. Rubió y Lluch pendrem nota d'alguns dels seus treballs lligats amb la crònica: *Noticia geogràfica de l'Orient segons en Muntaner* (en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, I, 139-147, 224-235, II, 31-40), *La expedición y dominación de los catalanes en Oriente juzgada por los Griegos* (en les *Memorias de la Real Academia de Buenas letras de Barcelona*, t. IV, 1887, pp. 5-123), *La llengua y la cultura catalana a Grecia* (en el seu llibre *Catalunya a Grecia*, 1906, pp. 68-112). Per fonts documentals sobre 'n Muntaner pot consultar-se: Estanislau Aguiló, *Alguna noticia més sobre en Ramon Muntaner* (en la *Revista de Bibliografia catalana*, t. III, 1903, pp. 26-38), Almarche, *Ramon Muntaner cronista del Reys de Aragó, ciutadà de Valencia* (en les memories del *Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó*, primera part, 483), y Rubió y Lluch (*Documents per la cultura catalana mig-eval* I, 46, 55, 74, 77, 79, 97, 99, 102, 105, 115).

#### d. CRÒNICA DE PERE DE LES CERIMONIES

En Pere III es potser de tots els reys de la casa de Barcelona el qui més llibres històrics va impulsar. Entre 'ls altres va voler deixar a la posteritat el seu llibre que contingués «tots los grans fets que son entrevinguts en nostra casa dins lo temps de la nostra vida, començant-los a la nostra nativitat».

Qui va donar al rey Pere l'idea d'escriure aquest llibre fou el seu gloriós revesavi en Jaume 'l Conqueridor, al qual donava 'l dictat de *sant*. Especialment el pròleg sent l'imitació. Sens dubte mancat de temps va cercar-se 'l rei col·laboradors que treballessin baix la seva estreta vigilància: el més important va èsser en Bernat Descoll. Sobre aquest punt y tots els demés relacionats amb aquesta crònica se consultaran amb profit els següents treballs: Joseph Coroleu, *El verdadero autor de la crónica de Pedro el Ceremonioso* (en la revista *La España Regional*, t. III, 1887, pp. 530-536); Amadeu Pagès, *Recherches sur la Chronique Catalane attribuée à Pierre IV d'Aragon* (en la *Romania*, XVIII, 1889, pp. 233-280); Gabriel Llabrés, *Bernardo Dez-Coll es el autor de la Crónica catalana de Pedro IV el Ceremonioso de Aragón, que fué escrita por los años de 1365 á 1390* (tesi publicada en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1903, t. VII, pp. 331-347, VIII, pp. 90-110, 194-102); y, d'una manera molt especial, el treball del Sr. Rubió y Lluch, *Estudi sobre l'elaboració de la crònica de Pere 'l Cerimoniós* (en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, anys 1909-1910, pp. 519-570).

Aquesta crònica, que abraça desde 1300 a 1380, ens ha pervingut en aquests mss.:

A] Biblioteca de l'Academia de l'Historia, Madrid, coll. Salazar, G-35. Descriu, lo mateix que B y C, per M. Pagès, *loc. cit.* y per nosaltres en l'*Historiografia*, p. 67. Lletra de principis de XV<sup>en</sup> segle, en paper. Conté 'ls sis capítols però no les notes addicionals de C y de les edicions. A la fi s'hi han continuat alguns textos, entre ells la proposició del rey Martí a les Corts de Saragoça de 1398 y *Del infant epítus*.

B] Biblioteca de l'Academia de l'Historia, Madrid. coll. Salazar, G-36. De la mateixa època que 'l precedent y contenint també només que 'ls sis capítols coneguts.

C] Biblioteca Universitaria. Valencia, 92-6-12. Llegat pel rector de l'Universitat Vicens Blasco; es del XV<sup>en</sup> segle, en paper; va èsser utilit-

zat per en Pere Miquel Carbonell y conté les notes adicionals que havien de constituir el capítol seté, potser el darrer. S'hi troben els següents textos històrics: **1** una cròniqueta de Sicília; **2** notes de dates desde el començament del món fins a Jesu Christ; **3** la llegenda d'Otger Cataló; **4** una cròniqueta de la conquesta de Barcelona per Ludovic y de la llegenda de la fundació de Sant Pere de les Puelles; **5** unes notes històriques llatines; **6** genealogia dels reis de França, sense dates, acabant amb Felip l'Hardit; **7** cronologia dels reis d'Aragó fins a Ferràn d'Antequera y taula de la crònica dita de Sant Joan de la Penya; **8** «qual es apellada la primera Spanya e qual la segona e la terça»; **9** la crònica modernament dita de Sant Joan de la Penya; **10** sobre nota la campanya a Sardenya de Pere III; **11** crònica de Pere el Cerimoniós, publicada per en Carbonell; **12** cròniquetes dels reis Joan I, Martí y Ferràn d'Antequera. Segueixen els dos darrers capítols den Muntaner, que ja hem esmentat.

D] Biblioteca del Seminari, Barcelona. Aquest llibre s'ha format relligant plegats dos mss. del XV<sup>en</sup> segle; el primer, en paper, es el que m'interessa; el segon, en paper y pergamí, conté *els ensenyaments de bona parleria* que formen la primera part del llibre terç del Tresor de mestre Bruneto Latini. Conté els següents textos històrics: **1** la crònica per en Çurita anomenada de S. Joan de la Penya; **2** els capítols esmentats den Muntaner; **3** la crònica de Pere III compendiada; **4** les mateixes cròniquetes dels regnats de Joan I, Martí y Ferràn, que s' troben en C.

Les edicions parteixen en la que m' n feu el cronista Carbonell.

I] Barcelona, Carles Amorós, 1546 (1547). *Chroniques de Espanya fins ací no divulgades: que tracten dels Nobles e Inuictissims Reys dels Gots: y gestes de aquells: y dels Comtes de Barcelona: e Reys de Arago: ab moltes coses dignes de perpetua memoria. Compilada per lo honorable y discret mossen Pere Miquel Carbonell: Escriua y Archiuer del Rey nostre senyor e Notari publich de Barcelona.* La crònica del rey Pere ocupa els folis ci-ccij.

II] Barcelona, 1850. *Crònica del rey de Aragon D. Pedro IV el Ceremonioso, ó del Punyalet, escrita en lemosín por el mismo monarca, traducida al castellano y anotada por Antonio de Bofarull.* Segueix I.

III] Barcelona, «La Renaixensa», 1885. *Crònica del rey d'Aragó en Pere IV lo Cerimoniós o del Punyalet, escrita per lo mateix monarca*

*ab un prólech de Joseph Coroleu...* Pertany a la col·lecció *Arxiu històrich* y es copia de II.

De traducció no n'hi ha d'altra que l'esmentada en la portada de II, del Sr. Bofarull al castellà.

4

## CRÒNIQUES GENERALS O HISTORIES

En aquesta secció reunim totes aquelles cròniques de caràcter general que interessin totalment o en partida l'història de Catalunya. No entraran, doncs, en la llista que segueix les traduccions o adaptacions catalanes d'histories antigues y universals si no contenen interpolacions d'importància que les puguin fer entrar dins aquest marc.

### a. CRÒNIQUES DELS REYS D'ARAGÓ E COMTES DE BARCELONA

Al rey Pere del Punyalet no 'l satisfeyen les *Gesta* de Ripoll que apenes contenien res dels reis d'Aragó *ante unionem*: per això va fer escriure, ja en 1366, una altra crònica general que suplís aquella «que no son ten cumplides ni ten be ordenades» y va titular-la *Croniques dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona*. No es altra que la que 'n Çurita va anomenar *Cronica de San Joan de la Peña*. Se trobaran notícies sobre aquest text en els estudis següents: Joaquim Traggia, *Ilustracion del reynado de don Ramiro II de Aragon* (en les *Memoorias de la Real Academia de la Historia*, t. III, pp. 551-562), Morel-Fatio, *La chronique de San Juan de la Peña* (en *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, LIV, 1893, pp. 97-100), Llabrés,



*Quién es el autor de la crónica de San Juan de la Peña* (en la *Revista de Huesca*, n.º 1, març y abril 1903), Gonzalez Hurtebise, *La Crónica general escrita por Pedro IV de Aragón* (en la *Revista de Bibliografía catalana*, 1904, vol. IV), la nostra *Historigrafia*, pp. 73-87, y Rubió y Lluch en l'esmentat *Estudi sobre l'elaboració de la Crònica de Pere'l Cerimoniós* (1909-1910).

Aquesta crònica existia en text català y en traduccions llatina y aragonesa. Aquests són els mss. que 'ns donen el text català:

A] Biblioteca del Palau Real, Madrid, 2-1-2. En pergami, escrit a mitjan segle XIV<sup>e</sup>. Aquest deu ésser el ms. que 'l rey Pere va remetre a l'abat de Ripoll en 1366; complint un encàrrec que 'ls feia, els monjos varen continuar-hi les cròniques de Pere III y de Joan I. Hi ha notes de preses d'habit a Ripoll.

B] Biblioteca Nacional, Madrid, G-120. En pergami, escrit a les darreries del XIV<sup>en</sup> segle. En temps dels cronistes arxivers Carbonell y Viladamor (1553) se trobava a Barcelona en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

C] Biblioteca de l'Universitat, Valencia, 92-6-21. Es el mateix ms. que va utilitzar en Carbonell, que hem senyalat amb la mateixa sigla al tractar de la Crònica de Pere III. La crònica present se troba en el núm. 9.

D] Biblioteca del Seminari, Barcelona. Lo mateix que C, precedeix a la del Cerimoniós. Hem senyalat aquest ms. amb la mateixa lletra en l'article precedent. Se troba en el núm. 1.

E] Un convent de monges, Saragoça. Es el ms. que fr. Mateu Suman va regalar al monastir de Sant Joan de la Penya y que hem tingut a la mà. Es de paper, escrit en català per escriptent aragonès en el XV<sup>en</sup> segle.

F] Biblioteca del Palau Real, Madrid, 2-II-1. Es una versió catalana treta de la llatina, feta a Roma per en Gaspar de Talamanca.

G] Biblioteca Nacional, Madrid, 1814 (abans G-17). Fins al començament del regnat de Pere 'l Gran està en castellà, seguint en català fins a la fi.

El mateix rey Pere III devia fer-se fer la traducció llatina, de la que n'existien y n'hi ha aquests mss.:

A] [Llibreria del monestir de Poblet]. L'exemplar, perdut, que el rey Pere va remetre en 1359 a l'abat de Poblet.

B] [Llibreria dels reis d'Aragó, Barcelona, Martí, 1410, n.º 25]. És l'exemplar que figura en l'inventari.

C] [Monestir de Sant Joan de la Penya]. Designem l'exemplar en pergami que va veure en Traggia, *op. cit.*

D] Biblioteca Nacional, París, lat. 1684 noves adquisicions. És el ms. en paper de principis del XV<sup>en</sup> segle, que du notes en Çurita y den Blancas.

E] Biblioteca Metropolitana, València. En pergami, del XV<sup>en</sup> segle.

F] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 15-2-9. Abraça els darrers quinze folis d'una col·lecció de còpies de mà del frare predicador Esteve Rollà.

G] Biblioteca Nacional, Madrid. F-72. Còpia moderna utilitzada per l'edició I.

H] Biblioteca de l'Academia de l'Historia, A-17. Còpia moderna.

El mateix rey Pere III va fer-se fer, en 1372, la traducció aragonesa com un obsequi al castellà d'Amposta, fra Fernández d'Heredia.

A] [Llibreria dels reis d'Aragó, Barcelona, Martí, 1410, n.º 246]. En l'inventari es descriu l'exemplar, que era en pergami.

B] Biblioteca Nacional, Madrid, G-119. Escrit en paper per una mà del XVI<sup>en</sup> segle, amb deplorables llacunes, es l'únic text que es conserva de la versió aragonesa.

El text català, que en Carbonell va espigolar y en part copiar en les seves *Croniques de Espanya*, se pot dir completament inèdit. El llatí y aragonès, servint-se de còpies modernes, varen imprimir-se de costat:

I] Saragoça. Imprenta de l'Hospici, 1876. *Historia de la Corona de Aragón (la más antigua de que se tiene noticia) conocida vulgarmente con el nombre de Crónica de San Juan de la Peña, impresa ahora por primera vez y publicada por la Excelentísima Diputación Provincial de Zaragoza*. La introducció va firmada per Tomàs Ximenez de Embun.

b. FRANCESC: LIBRE DE LES NOBLESES DELS REYS

L'obra den Francesc, que pren gust en contar y que de vegades sembla una novela de cavalleries, es completament inèdita. Molta part llegendaria acull com a bona però inutilment cercariem en altra obra tal quantitat de llegendes franceses del cicle Arturià y del de Carlemany. Enmanlleua molt a Desclot y a Muntaner.

A] [Biblioteca del marquès de Mondéjar, Madrid]. Nicolau Antonio (*Biblio. hispana vetus*, II, p. 242) va veure-hi un ms.

B] Biblioteca Dalmases, Barcelona. Ms. de principis del segle XV<sup>e</sup>, en paper. Es el mateix que va veure 'n Corbera (*Cataluña ilustrada*, Nàpols, 1678, p. 250).

c. JAUME DOMENEC: COMPENDI HISTORIAL

Sembla que aquesta grossa compilació, principalment inspirada en el *Speculum Historiale* de Vicens de Beauvais, va començar-la fra Jaume Domenec en el convent de Perpinyà envers l'any 1360, complint l'encàrrec de Pere III. Per mort den Domenec, el rey va encarregar-ne la continuació a fra Antoni de Genebreda en 1386. Havia de compendre l'història universal fins al regnat de Pere III d'Aragó. No 'ns ha arribat completa ni s'ha imprès mai. Fa poc s'ha trobat el ms. d'una genealogia llatina encarregada pel Cerimoniós an en Domenec y acabada a Perpinyà en l'any 1370. Aquest notable ms., amb boniques miniatures, ha sigut graciosament donat per una noble senyora a la Biblioteca de Catalunya (Institut d'Estudis Catalans).

A] [Convent de Predicadors, Valencia]. El P. Villanueva (*Viaje literario...*, IV, 141), va veure-hi la *primera* y *segona* part, que tot just arriben a la concepció de Crist.

B] [Llibreria del Carme descalç, Barcelona]. El mateix autor (*Viaje...* XVIII, 233), declara que va veure-hi la *terça* part, que arribava a l'any 626.

C] Biblioteca Nacional, Paris, esp. 186. Es una còpia, feta en el segle XVIII<sup>e</sup>, de la *segona* part.

#### d. CRÒNIQUES DE SICILIA

L'història de Sicília era tan lligada a la casa d'Aragó desde 1282 que 's comprèn que 'ls nostres reis ne volguessin estar informats y n'estimuessin la producció de cròniques. Deixant les mencions diverses que 's troben per documents, aquesta es l'única que se 'ns conserva en català, amb variants notables de vegades du 'l títol de Libre de les conquestes dels reis d'Aragó en Sicília, y no es altra que la llatina *Chronicon Siciliae* que 'ls col·lectors que l'han publicada (Martène, Muratori, Gregorio) anomenen l'Anónimo siciliano. No cal dir que 'l text català, que en serietat fa pensar en Desclot, no ha estat may publicat.

A] Llibreria dels fills de D. Joaquím Rojas, Alacant. Es un ms. en paper, de mà del XIV<sup>en</sup> segle. La darrera data es de l'any 1345. El descriu llargament Chabas (*El Archivo*, VII, 1893, p. 343).

B] Biblioteca Nacional, Madrid, I-78. En paper, començat a escriure en 1413. Va estudiar-lo, comparant-lo amb l'Anònim sicilià, Isidor Carini: vegi-s Silvestri, *Isidoro Carini e la sua missione archivistica nella Spagna* (Palermo, 1895, pp. 49, 85, 88, 90, 101 y 113).

C] Biblioteca Universitaria, Valencia, 92-6-12. Conté 'ls vint primers capítols de l'Anònim sicilià en el nostre núm. 1.

D] [Llibreria de D. Jeroni Zurita, Saragoça]. L'esmenta 'n Dormer (*Progresos de la historia en el Reyno de Aragon y Elogios de Gerónimo Zurita, su primer coronista*, Saragoça, 1680, p. 63). Acabava en 1337.

Del text llatí se 'n conservava un ms. en la

A] [Llibreria dels reis d'Aragó, Barcelona, Martí, 1410, n.º 60]. En el núm. 60 de l'inventari: «Canòniques de Sicília».

Aquest text, del qual n'hi han mss. a Itàlia, ha sigut publicat per diversos autors y especialment per Gregorio (*Bibliotheca Scrip. Aragon.*, t. II, pp. 107-267).

*c.* GENEALOGIA DELS COMTES DE BARCELONA E DELS REYS D'ARAGÓ

Es aquesta una cròniqueta de certa extensió que acaba amb Joan I, que 's diu treta del monestir de Ripoll y que no més se 'ns conserva, en llatí y en català, en mss. del XVII<sup>en</sup> segle.

A] Biblioteca Nacional, Madrid 1609 (abans G-211). Es una copia feta en l'any 1600 per l'erudit en Jaume Ramon Vila. Primer figura 'l text llatí y després el català.

B] Biblioteca Nacional, Madrid, 2013 (K-159). Copia del ms. anterior per en Monfar y Sors acabada en 1632.

Del text llatí n'hi han els següents mss.

A] Biblioteca Nacional, Madrid, 1609. Precedeix el ms. A català.

B] Biblioteca Nacional, Madrid, 2013. Precedeix a la copia B.

C] Biblioteca Nacional, Madrid, R-91.

*f.* FLOS MUNDI

Sense que 'l nom de l'autor de l'extensa compilació se 'ns reveli, aquesta crònica universal va èsser escrita en temps del rey Martí y del papa Benet XIII y conté nombroses interpolacions dels fets de Catalunya. Havia de comprendre al menys tot el regnat de Joan I, però l'únic ms. se trenca amb la relació del desafiament de Bordeu entre Pere 'l Gran y Carles d'Anjou.

A] Biblioteca Nacional, París, esp. 11. Sembla original, de principis del segle XV<sup>e</sup>, y es incomplet a la fi.

g. MEMORIES HISTORIALS DE CATALUNYA, 1418

Es un ms. que era més llarc però que 's detura al bo de la llegenda de Guifre 'l Pilós.

A] Biblioteca Nacional, Madrid, 1639 (abans H-165). Es l'únic ms. conegut, del principi del segle XV<sup>e</sup>.

h. BERNAT BOADES:

LIBRE DELS FEYTS D'ARMES DE CATALUNYA, 1420

El simpàtic rector de Blanes es dels nostres historiadors mig-evals el que comença tenir indicis dels vents del Renaixement. Es humanista y es arqueòleg y, quant tracta dels fets del seu temps, té tota la força d'un cronista. Segons propria confessió, va deixar escrit un llibre sobre les antigüetats trobades a Catalunya y un altre sobre 'ls fets del Parlament de Casp y del comte d'Urgell. Es perdut el ms. original així com també 'l següent:

A] [Casa d'un notari de Blanes]. En Roig y Jalpí (*Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, Barcelona 1678, p. 503) diu que va trobar-hi en mal estat la copia feta treure pel cosmògraf Jaume Ferrer, de Blanes.

B] Biblioteca Dalmases, Barcelona, n.º 82. Copia treta per en Roig y Jalpí, posteriorment a 1666. Va acompanyada de la traducció castellana.

C] Biblioteca Campomanes, Madrid. En Gallardo (*Ensayo de una biblioteca de libros raros y curiosos*, Madrid, 1866, t. II, núm. 1403) cita una altra copia den Roig y Jalpí.

D] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-5-2 y 6. Dos volums escrits en la segona meitat del segle XVII<sup>e</sup>.

E] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Aguiló. Es un ms. també de lletra del segle XVII<sup>e</sup>.

L'edició impresa: formant part de la *Biblioteca catalana*, es així:

I] Barcelona, per Marian Aguiló, 1873 (1904). *Libre dels feyts darmes de Catalunya, compost per Mossén Bernat Boades, rector de Santa Maria de la vila de Blanes, del bisbat de Gerona e del vescomtat de Cabrera. Ara per primera volta estampades baix la direcció d'en Marian Aguiló y Fuster*. Hi ha un pròleg d'Angel Aguiló y unes *Notícies biogràfiques* del P. Fidel Fita.

Dos manuscrits ens donen la traducció castellana:

A] Biblioteca Dalmases, Barcelona. Es el mateix ms. que hem senyalat B. que porta l'original y la traducció.

B] Biblioteca Dalmases, Barcelona. Es una copia de la traducció castellana de A, treta per en Dalmases y Ros en 1697.

j. PERE TOMIC:

HISTORIES E CONQUESTES D'ARAGÓ E DE CATALUNYA, 1438

L'intenció d'en Tomic era escriure «un petit memorial d'algunes histories e fets antics»; va dividir la seva obra en 47 capítols tancant-la amb els primers fets d'Alfons V, en l'any 1438. En les edicions, per errada de la primera, va modernitzar-se en dèu anys aquesta data y s'hi afegiren notícies de regnats successius fins a 1516 (en la de 1534). El seu caràcter abreujat va donar crèdit an aquesta obra que conté a més notícies de personatges que en va 's cercarien en una altra.

Hem prèns nota de vuit manuscrits.

A] Biblioteca Nacional, Paris, esp. 542. Havia estat a Italia y es el que coneixia en Torres Amat. Llettra del XV<sup>en</sup> segle, en paper.

B] Biblioteca del Palau Real, Madrid, 2-D-4. Llettra del segle XV<sup>e</sup>, en paper y pergami.

C] Biblioteca Nacional, Madrid, 9568 (abans Dd-191). Es del segle XV<sup>e</sup>, en paper.

D] Biblioteca de l'Escurial, X-11-10. Escrit en paper en 1493.

E] [Biblioteca de D. Antoni Llobet y Vall-llosera, Barcelona, 1854]. Era un ms. del XV<sup>en</sup> segle, segons Pí y Arimon (*Barcelona antigua y moderna*, 1854, p. 226 y 1105).

F] Biblioteca Universitaria, Valencia, 92-4-24. Lletra del segle XVI<sup>e</sup>, en paper; a continuació segueix una *Flor de virtudes* en castellà. L'havia posseït el P. Jaume Villanueva.

G] Biblioteca Provincial Universitaria, Barcelona, 21-1-10. Lletra del segle XVI<sup>e</sup>, precedint a un Desclot.

H] [Llibreria de la Reina Maria, Valencia, 1458]. En el núm. 19 de l'inventari hi ha un Tomic.

Aquestes son les edicions que se n'han publicat:

I] Barcelona, Joan Rosembac, 1495. *Aci comencen les histories e conquestes dels Reys de Arago e Comtes de Barcelona compilades per lo molt honorable mossen Pere Tomich, cavaller...* Hi ha afegits capítols fins a la mort de Joan II (1479).

II] Barcelona, Joan Rosembac, 1519. *Conquestes e histories dels Reys de Arago e comtes de Barcelona.* Títol vermell.

III] Barcelona, Carles Amorós, 1534. *Histories e conquestes dels excellentissims e catholics reys de Arago e de lurs antecessors los comtes de Barcelona, compilades per lo honorable historic mossen Pere Tomich, caualler. Affegida la historia del excelentissim e catholic rey de Hespanya don Ferrando.* La afegidura es den Martí de Ivarra.

IV] Barcelona. «La Renaixensa», 1886. Es reimpressió, feta per N'Antoni Bulbena y Tussell, de III.

La traducció castellana 's troba en els ms.:

A] Biblioteca Nacional, Madrid, G-151, 152 y 153. «Suma de las Crónicas de Aragon y Principado de Cataluña, traducidas del lemosín en castellano por D. J. Pedro Pellicer.» Segle XVII<sup>e</sup>.

També n'existeix una traducció italiana.

A] Biblioteca Comunal, Palerm, Qq-G-91. Es una traducció italiana, feta en 1717 sobre una copia moderna de l'edició II.

#### k. BERENGUER DE PUIGPARDINES: SUMARI D'ESPANYA

Es una obra de pur interès nobiliari per ús de Catalunya. Se suposa escrita en temps de Berenguer el Gran però ho es en el segle XV<sup>e</sup>, en temps d'Alfons el Magnànim. Emmatlla



fragments sencers a diversos cronistes y més que a cap a Tomic. Es coneguda pels mss.:

A] Biblioteca de l'Escurial, Y-111-4. Lletra de les darreries del XV<sup>en</sup> segle.

B] Biblioteca de l'Escurial, Y-111-5. Lletra d'últims del segle XV<sup>e</sup> o principi del següent.

C] [Llibreria de D. Manuel Abella, Madrid, en 1799]. Traggia se serveix d'una copia feta per D. Manuel Abella.

#### Edicions fragmentarias:

I] Joaquím Traggia (*Memorias de la R. Academia de la Historia*, t. III, 1799, pp. 558-561) va publicar els capítols 30 y 54.

II] Felip Benicio Navarro (*Revista de Ciencias históricas*, t. II, pp. 326-379) va donar a conèixer la taula, el pròleg y els capítols 34-38 y 40-55.

III] Francisco Monsalvatje (*Noticias históricas*, Olot, 1893) reproduïx part de l'estudi II y el pròleg, la taula y el capítol 41.

#### l. CRÒNIQUES DE MESTRE RODERIC DE TOLÈDOL

Se tracta d'una versió compendiada dels sis primers llibres de *De rebus Hispaniae*, continuada per un anònim fins a Alfons el Magnànim. Únic manuscrit que 'ns la dóna:

A] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona. Escrit en el segle XV<sup>e</sup>, en paper. Prové de la llibreria Carreras.

#### m. GABRIEL TURELL: RECORT HISTORIAL, 1476

Aquesta obreta es un compendi de l'història de Catalunya, que acaba amb el regnat d'Alfons el Magnànim. Aquests són els mss. que 'n sabem.

A] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, Era de R. Soriano y va ésser adquirít a Paris. Lletra del segle XV<sup>e</sup>.

B] Biblioteca Nacional, Paris, 123. Còpia escrita per Miquel Vila en 1518.

C] [Llibreria de D. Jaume Andreu, Barcelona]. Era de lletra del segle XVII<sup>e</sup> y n'hem perdut el rastre.

D] [Llibreria de Joan Corminas, Barcelona]. Abans de 1836 havia deixat an en Torres Amat una còpia de 1740.

L'edició que se 'n va fer es així:

I] Barcelona, «L'Avenç», 1894. *Recort, obra feta per Gabriel Turrell, de la ciutat de Barcelona, en 1476. Edició acompanyada d'un Prefaci i d'un Index alfabetic.* Es feta partint principalment de C.

## 5

### CRÒNIQUES ESPECIALS

Les cròniques d'un regnat, d'un moviment determinat o d'una època son de segur aquelles de les quals menys ens ne resten. Nosaltres proposariem que 's publicuessin les següents:

#### a. CRÒNICA DE JAUME II

A] Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 55, fol. 31. Es un curt fragment d'una crònica més extensa. Ne donen a conèixer una part els Srs. Coroleu y Pella (*Las Cortes Catalanas*, Barcelona, 1876, pp. 165-168.)

#### b. CRÒNIQUETES DELS REGNATS DE PERE III, JOAN I, MARTÍ Y FERRAN D'ANTEQUERA

A] Biblioteca del Palau Real, Madrid, 2-I-2. Conté, tot continuant la Crònica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona, les de Pere III y de Joan I, sens dubte redactades a Ripoll.

B] Biblioteca Universitaria, Valencia, 92-6-12. Després de la crònica de Pere III, porta les de Joan I, Martí y Ferran I.

C] Biblioteca del Seminari, Barcelona. Cròniques de Joan I, Martí y Ferran I, que segueixen a la del Cerimoniós.

### c. LA FÍ DEL COMTE D'URGELL

Aquesta crònica, molt ben escrita, ve a ésser un allegat en favor del dret den Jaume d'Urgell; va desde la mort del rei Martí (1410) a la del comte d'Urgell (1433), en l'estat incomplet en que 'ns ha previngut. Millor que crònica es una apologia, informada per un sentiment patriòtic, escrita potser durant el periode de les guerres de Joan II.

A] Biblioteca de l'Academia de l'Historia, Madrid, ignorem la signatura. Còpia feta per en Monfar y Sors, en 1631, de la que havia tret en Jaume Ramon Vila.

B] Biblioteca de l'Arsenal, Paris, 8306. Còpia que 'ns declara treta de la que feu en Jaume Ramon Vila. Segle XVII<sup>e</sup>.

C] Biblioteca Nacional, Paris, esp. 554. També còpia treta en el segle XVII<sup>e</sup>, que prové de la biblioteca d'en M. V. Amer, de Barcelona.

D] [Llibreria de Sant Geroni de la Murtra]. Hi havia la còpia treta en 1626 per en Jaume Ramon Vila dun original que posseia en Joaquim Llatzer Bolet.

Se n'han fet dugues edicions que parteixen de C:

I] Barcelona, Biblioteca de la Revista Catalana, 1889. *Crònica de autor anònim del segle XV, fins al present inèdita.*

II] Barcelona, Biblioteca de «La Veu de Catalunya», 1897. *La fi del comte d'Urgell, segons crònica de sigle XV. Ara novament publicada ab la ortografia actual per un redactor de «La Veu de Catalunya».*

#### d. HISTORIA DE JOAN FIVALLER

Aquesta crònica sembla redactada, com la precedent, durant les guerres de Joan II. Va inclosa en el *Libre de algunes coses assenyaldes succehides en Barcelona y en altres parts* format per en Pere Joan Comes en 1583 del qual ne coneixem els següents mss.:

- A] Arxiu Municipal, Barcelona.
- B] Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.
- C] Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans.

Va publicar-se:

- I] Barcelona, «La Renaixensa», per Pere Puiggarí, 1878.

#### TAULES DELS MANUSCRITS Y EDICIONS

Els números volats designen traduccions. Els números en rodó que segueixen a les sigles (que van de cursiva) indiquen les planes

##### MANUSCRITS

Alacant: Llibreria de D. Joaquim Rojas, 5 c D 35.

Barcelona:

Arxiu y llibreria dels reis d'Aragó, 3 a AB 10, 3 a B<sup>2</sup> C<sup>2</sup> 12, 4 a B<sup>2</sup> 26, 4 a A<sup>3</sup> 26, 4 d A 28.

Arxiu de la Corona d'Aragó, 2 b D 6, 3 a L 10, 3 a D<sup>2</sup> 10, 3 b KN 15, 5 a A 34.

Biblioteca Provincial Universitaria, 2 b C 6, 3 a HJ 10, 3 a A<sup>2</sup> 11, 3 b HJ 15, 3 c EF 18, 4 a F<sup>2</sup> 26, 4 j G 32.

Biblioteca del Seminari, 3 b C 14, 3 c G 18, 3 d D 23, 4 a D 25, 5 b C 36.

Biblioteca de Catalunya (Institut d'Estudis Catalans), 3 b GLOP 15, 3 c D 18, 4 h E 30, 4 l A 33, 4 m A 33, 5 d C 36.

Biblioteca del Carme descalç, 4 c B 28.

Arxiu Municipal, 2 b AB 6, 5 d A 36.

Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, 5 d B 36.  
Biblioteca Dalmases, 3 b A 14, 4 h BA<sup>2</sup>B<sup>2</sup> 30.  
Biblioteca Carreras, 3 a K 10, 3 b M 15.  
Biblioteca de D. Antoni Llobet y Vall-llosera, 2 a F 5, 4 j E 31,  
4 j E 31.  
Biblioteca de D. Jaume Andreu, 4 m C 34.  
Biblioteca de D. Joan Corminas, 4 m D 34.  
Biblioteca de D. Salvador Sanpere, 2 a C 5.

Blanes: Casa d'un notari, 4 h A 30.

Catania: Biblioteca Universitaria, 3 c B 17.

Escorial: Biblioteca de Sant Llorenç, 2 c B 7, 3 a F 10, 3 b B 14,  
3 c A 17, 3 c A<sup>2</sup> 19, 4 h D 31, 4 k A 33, 4 k B 33.

Madrid:

Biblioteca Nacional, 2 a D E 5, 2 b D 6, 3 a EG 10, 3 a A<sup>2</sup> 12,  
3 b D 14, 3 c C 17, 4 a BG 25, 4 a G<sup>2</sup> 26, 4 a B<sup>3</sup> 26, 4 d B 28,  
4 e ABA<sup>2</sup>B<sup>2</sup>C<sup>2</sup> 29, 4 g A 30, 4 j C 31, 4 j A<sup>2</sup> 32.

Biblioteca Real, 3 a D 10, 4 a AF 25, 4 a F 25, 4 j B 31, 5 b A 34.

Biblioteca de l'Academia de l'Historia, 3 d AB 22, 4 a H 26,  
5 c A 35.

Biblioteca Campomanes, 4 h C 30.

Biblioteca del marquès de Mondéjar, 4 b A 27.

Biblioteca de D. Fermin Abella, 4 k C 33.

Murtra, Sant Geroni de la: Llibreria, 5 c D 35.

Palma de Mallorca:

Arxiu del regne, 3 a F<sup>2</sup> 12.

Biblioteca capitular, 3 a E<sup>2</sup> 12.

Biblioteca del comte d'Ayamans, 3 a C 10.

Palerm: Biblioteca Comunal, 4 j A<sup>3</sup> 32.

Paris:

Biblioteca Nacional, 2 a AB 5, 2 c A 7, 3 b F 14, 4 a D<sup>2</sup> 26, 4 c C 28,  
4 f A 29, 4 j A 31, 4 m B 34, 5 c C 35.

Biblioteca de l'Arsenal, 5 c B 35.

Penya, Monestir de Sant Joan: Llibreria, 4 a C<sup>2</sup> 26.

Poblet, Monestir de: Llibreria, 4 a A<sup>2</sup> 26.

Saragoça:

- Biblioteca del Seminari, *3 b E* 14.  
Un convent de monges, *4 a E* 25.  
Llibreria den Geroni Zurita, *4 d D* 28.

Valencia:

- Biblioteca Provincial Universitaria, *3 d C* 22, *4 a C* 25, *4 d C* 28,  
*3 j F* 32, *5 b B* 35.  
Biblioteca Metropolitana, *4 a E*<sup>2</sup> 26.  
Llibreria del convent de Predicadors, *4 c A* 27.  
Llibreria de la reina Maria, *4 j H* 32.

EDICIONS

Els millessims entre parentesi són els anys

- Barcelona: (1495) *4 j I* 32, (1519) *4 j II* 32, (1534) *4 j III* 32, (1546)  
*3 d I* 23, (1562) *3 c II* 19, (1616) *3 b I*<sup>2</sup> 16, (1850) *3 d II* 23,  
(1860) *3 c I*<sup>2</sup> 20, *3 c IV* 19, (1873-1904) *3 a III* 11, *4 h I* 31, (1878)  
*5 d I* 36, (1880) *4 k II* 33, (1885) *3 b III* 16, *3 d III* 23, (1886) *3 c V* 19,  
*4 j IV* 32, (1889) *5 c I* 35, (1894) *4 m I* 34, (1897) *5 c II* 35, (1905)  
*3 a IV* 11, (1908) *3 a V* 11.  
Florença: (1844) *3 b I*<sup>3</sup> 16, *3 c I*<sup>4</sup>.  
Leipzig: (1842) *3 c I*<sup>4</sup> 20.  
Londres: (1883) *3 a I*<sup>4</sup> 13.  
Madrid: (1793) *3 b II*<sup>2</sup> 16, (1799) *4 k I* 33, (1909) *3 a I*<sup>2</sup> 13.  
Montpeller: (1880-1881) *3 c VII* 19.  
Napols: (1878) *3 c VI* 19.  
Olot: (1893) *4 k III* 33.  
Orleans: (1875) *3 b II* 16, *3 c III*<sup>3</sup> 20.  
Palma de Mallorca: (1850) *3 b IV* 16.  
Paris: (1688) *2 a I* 5, (1827) *3 c I*<sup>2</sup> 20, (1840) *3 b I* 15, *3 c II*<sup>2</sup> 20, (1902)  
*2 a II* 5.  
Saragoça: (1876) *3 d I*<sup>3</sup> 26.  
Stuttgart: (1844) *3 b III* 19.  
Valencia: (1515) *3 a I* 11, (1557) *3 a II* 11, (1558) *3 c I* 18, (1848)  
*3 a I*<sup>3</sup> 13.



OM se veu, aquest projecte no abraça sinó el període nacional de la producció catalana, es a dir: desde els orígens fins als reis Catòlics. En aquest regnat s'inicia la decadència, en lo que a l'historiografia s' refereix, amb les *Croniques d'Espanya* de l'arxiver Pere Miquel Carbonell. Tothom convindrà que les obres històriques de l'època de la nostra decadència literaria y política (p. e., Tarafa, Beuter, Viladamor, Pujades) no son de tant urgent publicació.

Entenem que pera preparar l'edició d'una crònica hauria de tenir a la vista, el qui l'empregui, tots els manuscrits y les edicions, ja sigui en original o en reproducció fotogràfica (cada dia més fàcil, perfecta y econòmica). Nosaltres creiem que la total publicació de les cròniques que hem apuntat cabria en una quinzena de volums de 350 a 400 pàgines del format que l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS té adoptat pels seus textos catalans, comprenent-hi encara totes les traduccions que no fossin posteriors al segle XVII<sup>e</sup>. Alguna tasca hi ha avençada: l'INSTITUT té anunciada la publicació de les *Gesta* qual text llatí presenta M. L. Barrau Dihigo, y el català, inèdit, el que sotescriu; la crònica den Desclot està encarregada al Sr. Jordi Rubió y quasi tots els manuscrits son ja a la Biblioteca de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS en reproducció; la den Muntaner revé de dret al nostre digne president Sr. Rubió y Lluch; y la del Cerimoniós s'està preparant. Ja s'haurà vist que de la llista que presentem resten a hores d'ara *dotze* cròniques catalanes inèdites, que son: 2 b, c, 4 a, b, c, d, e, f, g, k, l, 5 b. S'ha de comptar encara que no hem tractat de les cròniques universals que no esmenten historia catalana, totes també inèdites, ni els dietaris, alguns dels quals (capellà d'Alfons V, Joan Francesc Boscà) tenen l'importancia de veritables cròniques.

Ens ha semblat que la més útil manera de complir l'honrosa comanda que l'INSTITUT ens ha fet, ha sigut presentar, en ullada rabenta, el considerable nombre de materials que han de posar-se a contribució per emprendre l'edició, tal com pot esperar-se avuy en dia, de totes les cròniques catalanes. Pera que aquesta noble iniciativa 's resolgui en via de fet en pocs anys, no sabriem gosar cosa millor sinò incitar a l'INSTITUT que fassi una crida al jovent estudiós, car no hi ha impuls que 's perdi ni sementer que no grani en aquesta casa on constantment se respiren noves alenades de joventut que han d'èsser en definitiva les que han de reconfortar la nació catalana. — Barcelona, 12 de Novembre de 1910. — J. MASSÓ TORRENTS.

Posat al corrent fins a Setembre 1912